

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022

ss. 1274-1300

Makalenin Geliş

Tarihi

17/11/2022

Makalenin

Kabul Tarihi

22/12/2022

Yayın Tarihi

31/12/2022

BİR ŞİİR MECMUASINDA BÂKÎ'YE DAİR YAPILAN HATALAR VE BİR YANLIŞA DUR DEMEK: İBB KÜTÜPHANESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI K.000351 NUMARALI MECMUANIN MÜRETTİBİ BÂKÎ MİDİR?

Hasan KAPLAN¹

ÖZET

Bu makalede İBB Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı K.000351 numarada kayıtlı şiir mecmuası üzerine hazırlanan bir doktora tezi ile bu tezden üretilen bir makale Bâkî ekseninde değerlendirilmiş, çalışmada karşılaşılan eksiklikler ve hatalar gösterilmiştir. Her iki çalışmada mecmuanın mürettibi, Bâkî'ye (öl. 1600) ait şiir sayısı, Bâkî'ye ait gösterilen şiirler ve bu şiirlerin Latin harflerine aktarımı, Bâkî'ye ait olduğu hâlde gösterilmeyen şiirler, Bâkî'ye ait iken bilinmeyen ve başka bir Bâkî'ye ait zannedilen şiirler gibi konularda hatalı değerlendirmeler tespit edilmiş, makalede bunlara işaret edilmiştir.

Bilimsel bir yayının güvenilirlik ilkesine, özenli ve disiplinli bir incelemeye, bilimin/akademinin etik değerlerine uygun olmalıdır. Bilimsel çalışmaya bu nitelikleri sağlamak, yazan ve yapan dışında biraz da bilim kamuoyunun görevidir. Bilimsel bilgi, yazan/yapan dışında farklı bilim insanları tarafından denetlenebilir ve yönlendirilebilir

¹ Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı ABD., h1982kaplan@hotmail.com ORCID ID: 0000-0003-1290-7219

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022 ss. 1274-1300

olduğu oranda değer kazanmaktadır. Bu, gereği gibi yapılmadığında bilimsel çalışmalarda istenen kalite yakalanamamakta, bilim etiğine aykırı çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Amacımız bilimsel araştırmanın bazı koşullarını -sehven veya kasten- yerine getirmeyen; eksik, hatalı ve bilimsel olmayan bazı netice ve değerlendirmeler içeren bir çalışmada sıradan bir şair olmayan Bâkî'ye dair hatalı hükümleri düzeltmek, bazı yanlışları yaygınlık kazanmadan nihayete erdirmektir.

Anahtar Kelimeler: Bâkî, şiir mecmuası, bilim etiği, bilimsel disiplin, bilimsel özen.

SOME MISTAKES MADE REGARDING BÂKÎ IN A JOURNAL OF POEMS DRAWING THE LINE AT A MISCONCEPTION: IS THE COMPOSITOR OF THE JOURNAL NUMBERED K.000351 IN ATATÜRK RANGE OF IMM LIBRARY BÂKÎ?

ABSTRACT

In this study, a doctoral dissertation on the journal of poems with registration number K.000351 in Atatürk Range of IMM Library, and an article generated from this dissertation were scrutinized regarding Bâkî, and errors and omission encountered were indicated. In both studies, misevaluations in issues such as number of poems Bâkî (death 1600) wrote and translation of these poems into Latin letters, the poems which were not included although they had been written by Bâkî, the poems which were not known to have been written by Baki though they were and the ones supposed to have been written by another Bâkî, were determined and included in the paper.

A scientific publication has to be reliable, meticulous, disciplined, and to comply with ethical values of science/academy. Furnishing scientific publications with these features is the task of the scientific community as well as the writer and maker. Scientific knowledge gains value as long as it can be controlled and directed by different scientists other than the author/maker. When this is not conducted properly, the quality desired in scientific studies cannot be achieved, and studies inconsistently with scientific ethics appear. Our aim is to correct the erroneous judgments about Bâkî, who is not an ordinary poet, in a study that does not fulfill some requirements of a scientific research -inadvertently or deliberately- and contains some deficient, erroneous, and unscientific results and evaluations, and to eliminate some mistakes before they become widespread.

Keywords: Bâkî, journal of poems, scientific ethics, scientific discipline, scientific care.

GİRİŞ

“Bilimsel araştırma” belli bir konusu, amacı, yöntemi ve sonucu olan; bir disiplin içinde ilgili alanda bilgi veren, yeni bilgi üreten, bir düşünceyi savunan veya probleme çözüm getiren makale, bildiri, rapor, tez vb. çalışmalar

için kullanılabilir bir kavramdır. Bilimsel araştırma ve inceleme; tartışma, yazma ve neticelendirme uğraşdır. Bu uğraşı, bugünün bilim dünyasında yazan/yapan dışında farklı bilim insanları tarafından -araştırma ve akademik etiğe uygun olarak- denetlenebilir ve yönlendirilebilir olduğu oranda değer kazanmaktadır.² Bu noktada bilimsel çalışmalarda danışmanlık, jüri, editörlük ve hakemlik gibi kurullar vardır. Söz konusu kurullar en fazla lisansüstü tez savunmalarında ve bilimsel dergilerde makale yayım sürecinde karışımıza çıkmaktadır.

İlk bilimsel derginin yayımlandığı 17. yüzyıldan bu yana bilimsel iletişim, artan bilim dalları ve bilgi kaynakları; gelişen bilgi teknolojisi ve araştırma olanaklarıyla büyük ölçüde değişime uğrasa da bu süre içinde değişmeyen en önemli unsur bilimsel yayınların güvenilirliği olmuştur. Bilimsel iletişim süreci içinde yer alan yazar, hakem, editör, yayıncı, kütüphaneci ve okuyucunun güvenilirliği sağlamaya ve denetime katkısı vardır (Uçak ve Birinci, 2008: 188). Bilimsel araştırmanın başkalarıyla paylaşılabilmesi, sonuçlarının eleştirilebilmesi ve diğer bilim insanlarının bunlardan yararlanabilmesi için yayımlanması gerekir. Bilimsel araştırma sonuçlarının yayına dönüşmesi noktasında “yayın etiği” devreye girer (Uzbaş, 2006: 18). Günümüzde birçok süreli dergi, hakem sürecini başlatmadan önce yazardan etik beyanda bulunmasını ve çalışmasına dair intihal raporu sunmasını istemektedir. Yazı, bu sürecin ardından editörün dikkatine sunulmaktadır. Editörün ön incelemesini geçen yazı, en az iki hakeme değerlendirmeleri amacıyla gönderilmektedir. Burada gizlilik esas alınmakta, ne yazara ne de hakeme dair tanımlayıcı, tanıtıcı bir işaret bulunmamasına özen gösterilmektedir. Bu sürece “kör hakemlik” denilmektedir. Bilimsel araştırmalarda değerlendirmeler şüphesiz mühim ve elzemdir. Zira hakemlik kurumu ile gözetilen amaç

² Bilimsel etik, “bilim adamlarının bilimsel çalışmalarına ilgili hususlarda bilim adamında bulunması gereken dürüstlük, tarafsızlık, objektiflik gibi nitelikler çerçevesinde oluşmuş mesleki normlar bütünü”dür (Köksal, 2020: 210). Araştırma etiği, “bilimsel bir araştırmanın planlanmasından raporlaştırılmasına ve sonuçta yayımlanmasına kadar geçen süreçte uyulması gereken etik” ilkeleri ifade etmektedir (Yılmaz, 2012). Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’ne göre “intihal, sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayım, dilimleme, haksız yazarlık” bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı başlıca eylemlerdir (YÖK, 2012). Köksal (2020), bu eylemlerin yanı sıra “çift uçlu yayın”, “görevi kötüye kullanma (sızdırma, yanlış davranma, haksız müdahale)”, “örtülü dublikasyon”, “haksız atıf”, “görmezden/bilmezden gelme”, “kongre avcılığı”, “hatada ısrar”, “görevi ihmal etme”, “paralı yayın”, “muğlak yazarlık” gibi YÖK ve ÜAK ile TÜBİTAK, TÜBA gibi akademik kurumların ve üniversitelerin bilimsel etiğe dair yayımladıkları yönetmelik ve yönergelerde adı konmamış ve/veya tanımlanmamış ama çokça örneği görülen yayın etiği ihlallerinin olduğunu da söylemektedir.

nitelikli çalışmalarını çoğaltmak, zayıf araştırmaları ise geliştirmektir. Belli bir nitelikten yoksun çalışmalarını ise reddederek bilimsel araştırmalarda bir kalite yakalayabilmektedir. Aynı amaç lisansüstü tez jürilerince de gözetilmektedir. Yüksek lisans veya doktora tez savunmalarında farklı bilim insanlarını bir araya getirmenin esas gayesi danışmanın ve tezi hazırlayanın dikkatinden kaçabilecek hataları gidermek; çalışmaya genişlik, derinlik ve bilimsellik katarak açılım ve farklı bakış sağlamak, çalışmanın bilimsel niteliğini artırarak araştırmayı akademik etiğe uygun hâle getirmektir.³ Hakem veya jürilerden genel olarak başlık, özet, anahtar sözcükler, giriş, amaç, yöntem, konu bütünlüğü, orijinallik, alana katkı, dil ve anlatım, sonuç, literatür taraması, tutarlılık, yeterlilik, tablo ve şekiller gibi başlıklar altında değerlendirme yapması beklenmektedir. Bunlardan biri veya birkaçı eksik kaldığında; eksik, hatalı ve bilimsel olmayan netice ve değerlendirmeler ortaya çıkabilmektedir. *Bilimsel araştırma yapma ve araştırma sonuçlarını yayma aşamasında bilerek veya bilmeden yapılan hatalar araştırmanın güvenilirliğini zedelediği gibi ilgili bilim dalına da zarar vermektedir* (Uçak ve Birinci, 2008: 188).

Bu yazı eksik, hatalı ve bilimsel olmayan bazı netice ve değerlendirmeler taşıyan, bilimsel araştırmanın bazı koşullarını -sehven veya kasten- şair Bâkî ekseninde yerine getirmeyen bir yazara ait doktora tezi ve bu tezden üretilmiş bir makaleyi değerlendirmek amacıyla kaleme alındı. Bilimsel yayınların denetleyicisi bilim kamuoyudur. Bir bilim insanının sorumluluğu uzmanlık alanına giren konulardaki yayınları izlemek, bu yayınlardaki iddia ve bilgileri incelemek, varsa yanlışlıklarını saptamak ve bunu bilimsel ortamda ortaya koymaktır (İnci, 2009: 70). Gayemiz ne kimseyi incitmek ne de birilerinin hasımlığına talip olmaktır. İleride bu hataların tekrar edilmemesi için genç araştırmacılara yol göstermektir. Sahamızda mecmua çalışmaları çok sık yapılmaktadır. Bu hususta mecmua araştırmacılarının daha dikkatli olması hepimizin temennisidir. Çalışmamız bir yönüyle de bu temenninin bir gereği olarak dikkatlere sunulmuştur.

Doktora tezinin konusu hacimli bir mecmuanın aktarımı ve incelenmesidir. İBB Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı K.000351 numaralı mecmuanın incelemesine ve metnine yer verilen tezde; mecmuanın mürettibi, Bâkî'ye (öl. 1600) ait gösterilen şiirler ve bu şiirlerin Latin harflerine aktarımı, Bâkî'ye ait olduğu hâlde gösterilmeyen şiirler, "sultânu's-şu'arâ" Bâkî'ye ait iken başka bir Bâkî'ye ait zannedilen şiirler gibi konularda hatalar yapılmıştır. Makalenin

³ Bu hususta "doçentlik jürileri"nin de benzer bir amaca hizmet ettiğini, akademiye resmi olmayan bir standart getirdiğini söyleyelim. Doçentlik jürilerinin, yüksek lisans ve doktora jürilerine göre daha iyi bir konumda olduğunu da ekleyelim.

ana konusunu bu hatalar teşkil etmektedir. Makalede ikinci değerlendirme yazarın⁴ doktora tezinden hazırladığı, TR Dizin’de taranan ve 2009’da yayın hayatına başlayan bir dergide 2020’de yayımladığı makalesi üzerine yapılmıştır.

Çalışmasının belli bölümlerinde akademik bir duruş ve ilmî bir tavır sergilemediğini düşündüğümüz yazarın eksik ve hatalı değerlendirmelerini düzeltmek, bazı yanlışlarını yaygınlık kazanmadan nihayete erdirmek bu çalışmanın esas gayesini oluşturmaktadır. Zira Bâkî, sıradan bir şair değildir ve bu büyük şairin şiirlerine yönelik ciddi hatalar yapılmıştır.

Değerlendirmeye geçmeden önce bir hususu daha vurgulamak istiyoruz. Akademik dünyada araştırmacı hem yaptıklarından hem de yapmadıklarından mesuldür. Kortantamer (1993: 358), araştırmacıyı şöyle tanımlar: “*Akademik dünyada araştırmacıyı daima neyi neden yaptığını veya neyi neden yapmadığını, işin mantığı içerisinde inandırıcı bir biçimde anlatmak zorunda olan kişidir.*” Bu yazıda bazen doğrudan bazen dolaylı olarak yazara akademi adına yönelttiğimiz ve bilimsel izahını beklediğimiz sorular vardır. Yazarın Kortantamer’in yaklaşımını esas alarak bu sorulara cevap vermesi bizi memnun edeceği gibi mecmua üzerine çalışanlara da yol gösterecektir.

1. Mecmuanın Derleyicisi

Yazar hem doktora tezinde hem de makalesinde İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K.000351’de kayıtlı olan şiir mecmuasının mürettibinin Bâkî mahlaslı bilinmeyen bir şair olduğunu iddia etmektedir. Bu hususta makalede “Mecmuanın Mürettibi” başlığı altında -bu bilgiler doktora tezinden olduğu gibi alınmıştır- aktarılan bilgileri aynen vermek istiyoruz:⁵

⁴ Bu kısımdan itibaren makalede araştırmacıdan “yazar” diye bahsedilecektir.

⁵ Yeri gelmişken şu hususları vurgulamadan geçemeyeceğiz. Tezlerden yayın üretilmesini önemli buluyoruz. Ancak tezden üretilen çalışmalarda, tez olduğu gibi kopyalanacaksa bu çalışmanın bilime katkısı nedir? Merak eden, erişime açık olan o çalışmayı Ulusal Tez Merkezi’nden (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>) indirip inceler. Bir çalışmada “Bu makale... danışmanlığında hazırlanan... tezinden üretilmiştir.” açıklaması yazara her şeyi olduğu gibi kopyalayıp yayımlama hakkını vermez. Bu davranış, bilimde kendinden intihaldir. Tezlerden üretilen çalışmalar, pratikte tezden akademik dünyayı ve ilim âlemini haberdar etmek için yapılırsa da teorikte bunların bir iddiası olmalı, teze bir açılım sağlamalıdır. İkinci olarak son zamanlarda lisansüstü tezlerden üretilmiş makalelerde veya bildirilerde danışman hoca(lar)dan kaynaklı bir sorun daha ortaya çıkmıştır. Danışmanların tezlerden üretilmiş çalışmalarda bazen birinci bazen de ikinci yazar olarak isminin yer aldığı görülmektedir. Danışmanın makaleye katkısı bilinmediği için bu etik bir problem olarak görülmekte ve kamuoyuna haksız yazarlığı düşündürmektedir.

“Mecmuada bulunan aşağıdaki 1181 numaralı Bâkî Efendi başlıklı şiirde geçen “Pürdür güher-i nazm ile mecmû‘a-i Bâkî” mısrandan hareketle mürettibin isminin

Bâkî olduğunu söylemek mümkündür. 1184 numaralı şiirde ise Bâkî Efendi mecmuasını aşağıdaki sözleriyle övmektedir.

*Seyr eden mecmû‘amı seyr-i gülistân istemez
Belki hiçbir sebzezârı gül-i handân istemez*

Bu beytiyle şair, mecmuasının güzelliğinin bir gül bahçesinden daha güzel olduğunu hatta mecmuayı seyr eden birinin başka bir şiir mecmuasını görmeye ihtiyacının kalmayacağını ifade etmektedir. Mürettip hakkında yaptığımız incelemelerde kendisiyle alakalı mecmuada bulunan şiirleri dışında bir bilgiye ulaşamadık. Mecmuada geçen ve kendisine ait olduğu düşünülen şiirler şu şekildedir.

Kıt‘a-yı Bâkî
Lutf edip ol şeh-i firişte-hisâl
Kuzular eylemiş kuluna atâ
Dâ‘imâ kıl du‘âyı ey Bâkî
Kuzular bağışlasın Mevlâ [373b]

Bâkî Efendi
Âyine gibi sâf gerek safha-i sine
Gün gibi ziyâ güster ol rûy-i zemîne
Âyine gibi herkese yüzü yermesin ol mâh
Bir bağır yanık âşığın uğrar nefesine

Uşşâk edemez o kaddi mevzûnı der-âğûş
Açılmayacak zahma gibi nice hazîne
Pürdür güher-i nazm ile mecmû‘a-i Bâkî
Deryâ dil ü dâñadır ol sine-i sefine [537a]

Ebyât
Seyr eden mecmû‘amı seyr-i gülistân istemez
Belki hiçbir sebze zârı gül-i handân istemez
Bu mecmû‘a sâhibe olsun mübârek
Tâ murâdın versin Te‘âlâ Allâh Tebârek

Hayra yazsın şerrini ânın kirâmân u kâtibin
Yazanı okuyanı dinleyeni hem sâhibin [537b]

Ferd Kıt‘a
Bâkî’yâ kalma tehî âlem-i hayretde hemân
Her gelen kimse bu esrâr ile hayrân ancak
Bu cihân kimine kasr-ı tarab u ayş u safâ

Kiminin mihnetle başına zindân ancak [22a]”

Yazar, şiirin başlığındaki “Bâkî Efendi” ifadesinden ve “Pürdür güher-i nazm ile mecmû‘a-i Bâkî” mısrasından hareketle, mecmuanın Bâkî mahlaslı bir şaire ait olabileceğini söylemekte, mürettip hakkında yaptığı incelemelerde kendisiyle alakalı mecmuada bulunan şiirleri dışında bir bilgiye ulaşamadığını belirtmektedir.

a. İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K.000351’de kayıtlı olan şiir mecmuası, Bâkî’nin (öl. 1600) şiirlerinden bir kısmını ihtiva etmektedir. Mecmuada Bâkî’nin şiirleri yer aldığı için öncelikle bu hususta *Bâkî Divanı*’na bakılması beklenirdi. *Bâkî Divanı*, hem basılı hem de e-kitap olarak yayımlanmıştır. Yani kolayca ulaşılabilecek ve taranabilecek bir durumdadır. Yazarın böyle bir yola başvurmamasının izahı olamaz.

b. Mecmuanın sonunda yer alan “Pürdür güher-i nazm ile mecmû‘a-i Bâkî” mısrasından hareketle sonda yer alan iki şiir, hakkında bir malumatın olmadığı söylenen Bâkî’ye ait gösterilmiştir. Ancak mecmua sonunda yer almamasına rağmen 373b ve 22a’daki şiirler de mecmua derleyicisi bilinmeyen(!) Bâkî’ye ait değerlendirilmiştir. Mecmuanın sonunda yer almayan bu şiirler için de yazar, *Bâkî Divanı*’nı tarama ihtiyacı duymamıştır. Yazarın neden tarama ihtiyacı duymadığının bir izahı olmalıdır.

c. Yazar, “Pürdür güher-i nazm ile mecmû‘a-i Bâkî” mısrasının yer aldığı şiir için basılı divana bakmayı gereksiz bulmuş olabilir. Ancak yaygın arama motorlarından “Google”a müracaat edip arama yerine “mecmû‘a-i Bâkî” ifadesini yazsaydı -en azından- 60 sonuca ulaşabilir, sonuçlarda sayfa detayını görüntülemeyen “Bâkî Divanı, G. 427/5” ifadesini görebilirdi. Yazarın “Mecmû‘a-i Bâkî” ifadesini kullanarak yapacağı basit bir tarama, daha ilk sayfada, karşısına çıkacak beş örnekle kendisine bu şiirin *Bâkî Divanı*’nda yer aldığını gösterecekti.

ç. Yazarın “Kıt‘a-yı Bâkî” başlığıyla bilinmeyen(!) Bâkî’ye ait gösterdiği ve tek dörtlük hâlinde yazdığı şiir, Bâkî’nin Küçük (1994) tarafından yayımlanan *Divan*’ında yer alan 17. kıt‘adır:

Lutf idüp ol şeh-i firîşte-hısâl
Kuzılar eylemiş kulına ‘atâ

Dâ'imâ kıl du'âyı ey Bâkî
Kuzuların bağışlasun Mevlâ (Küçük, 1994)

d. Yazarın “Ferd Kıt'a” başlığı altında bilinmeyen(!) bir Bâkî'ye ait gösterdiği ve tek dörtlük hâlinde yazdığı şiir ise Küçük (1994) neşrindeki 238. gazelin üçüncü ve beşinci beytidir:

Hâl-i 'âlem ezeli böyle perişân ancak
Kimi handân kimi giryân kimi nâlân ancak

Kimisi bülbül-i nâlân-ı gül-i 'arız-ı yâr
Kimi pervâne-i şem'-i ruh-ı cânân ancak

**Bu cihân kimine kasr-ı tarâb u 'ayş u safâ
Kiminün mihnet ile başına zindân ancak**

Pây-mâl olmada âhir şütür-i gerdûna
Pâdişâh ile gedâsı hele yeksân ancak

**Bâkîyâ hânkah-ı 'âlem-i hayretde hemân
Her gelen kimse bu esrâr ile hayrân ancak** (Küçük, 1994)

Sabahattin Küçük, bu gazeli hazırladığı Bâkî seçkisine de dâhil etmiştir. Ayrıca şiiri bilinir kılan bazı hususlar daha vardır: Şiir, Bâkî'nin gazellerinden örnekler ihtiva eden 20 şiir mecmuasında kendisine yer bulmuş, her dönem mecmua derleyicilerinin beğendiği bir şiir olmuştur. Bâkî daha hayatta iken şairler, şiire teveccüh göstermiş, şiir etrafında geniş bir nazire halkası oluşturmuşlardır. Nazireleri bir tarafa bırakıp yalnızca tahmis ve tesdislere bakmak da yeterli olacaktır. Bâkî'nin bu gazeli Vâlihî, Ehli, Sâni'î, Fedâyî, Şerîfi, Birrî gibi şairler tarafından tahmis; Ayânî ve Azîzî tarafından tesdis edilmiştir. Bu isimlerin yanı sıra (pdf formatında, e-kitap olarak) yayımlanmış divanlarına kolayca ulaşılabilen Bosnalı Âsım, Şeref Hanım ve Leyla Hanım da söz konusu gazeli tahmis etmişlerdir.

e. Yazar, “Ebyât” başlığı altında verdiği 1184 numaralı üç beytin de bilinmeyen(!) Bâkî'ye ait olduğunu söylemiştir. Bu beyitlerin ne başlığında ne de içeriğinde Bâkî ismi geçmektedir. Şiirlerde geçen “mecmua” sözcüğü esas alınmıştır -ki doğru yapılmıştır- ve beyitler mürettip/müellif Bâkî'ye ait gösterilmiştir. Muhtemelen yazar bundan önceki şiirde yer alan “Bâkî Efendi”

başlığına aldanmıştır. İlgili şiirlerin Bâkî'ye ait olabileceğine dair Bâkî başlıklı bu şiirden sonra “bu da onun gibi ve sonraki” manasına gelen “velehu (eyzan)” ifadesi kullanılmadığı gibi, şiirin mecmua derleyicisi tarafından söylendiğini belirten “li-muharririhi”, “li-müellifihi”, “li-musannifihi” ve “li-râkımihî” gibi ifadeler de yer almamaktadır. Yazarın bu şiirleri Bâkî'ye ait göstermesine imkân tanıyacak bir tanık bulunmamaktadır.

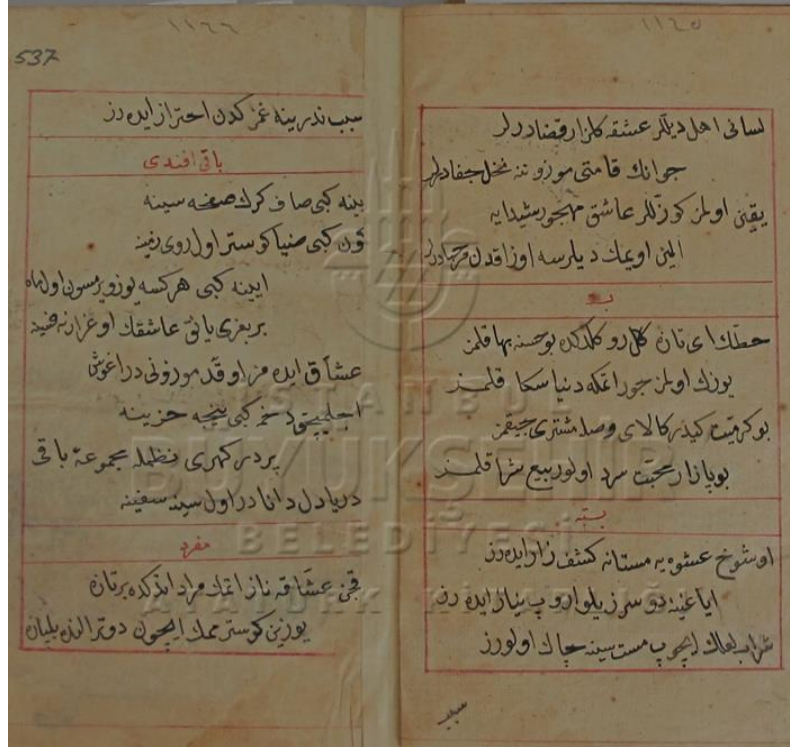
f. Akademik araştırma disiplin, sistem ve farkındalık ister. Araştırmacı bilimsel bir çalışmada yaptığından, yazdığından ve aktardığından haberdar olmalıdır. Şayet haberdar olmazsa bunun neticelerinin ne(ler) olabileceğini bu çalışmada görmek mümkündür. Şöyle ki hem makalede hem de doktora tezinde aşağıdaki şiir esas alınarak mecmuanın derleyicisinin bilinmeyen(!) Bâkî olduğu sonucuna ulaşılmıştır:⁶

Bâkî Efendi

Âyine gibi sâf gerek safha-i sîne
Gün gibi ziyâ güster ol rûy-i zemîne
Âyine gibi herkese yüzü yermesin ol mâh
Bir bağıryanık âşığın uğrar nefesine

Uşşâk edemez o kaddi mevzûnı der-âgûş
Açılmayacak zahma gibi nice hazîne
Pürdür güher-i nazm ile mecmû'a-i Bâkî
Deryâ dil ü dânâdır ol sîne-i sefine [537a]

⁶ Yazarın bilinmeyen Bâkî olarak takdim ettiği ve bazı şiirlerden hareketle söz konusu mecmuanın mürettibi zannettiği Bâkî, klasik şiirin meşhur “sultânü’ş-şu’arâ” Bâkî’sidir ve bu Bâkî’nin tertip ettiği farklı bir mecmua bulunmaktadır. Bu mecmuadan bazı sayfalar Prof. Dr. M. Fatih Köksal’ın şahsi kütüphanesinde mevcuttur. Kendilerinin bize gönderdikleri birkaç şiirdeki hat ile İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K.000351’de kayıtlı olan şiir mecmuasının hattının bir münasebeti bulunmamaktadır. Yazarın mecmuanın mürettibi hususundaki tespiti hatalıdır. Yukarıda da vurguladığımız gibi mecmuadaki herhangi bir şiirin mecmua derleyicisi tarafından söylendiğini belirten “li-muharririhi”, “li-müellifihi”, “li-musannifihi” ve “li-râkımihî” gibi ifadeler yer almamaktadır.

Mecmuada yer alan herhangi bir şiir için gerekli taramanın yapılmamış olması dalgınlık, unutkanlık, yorgunluk ve bıkkınlık gibi bir sebebe bağlanabilir ve yazar bu hususta mazur dahi görülebilir. Zira yazar, hacimli bir mecmuayı - transkripsiyon işaretlerini kullanmadan- Arap harflerinden Latin harflerine aktarmaktadır. Ancak bilimsel çalışmalarda önemli bir akademik tavır olarak sunulan “istikrar” ve “uygulamada birlik”ten yoksun olmak; kendi yaptığından ve yazdığından haberdar olmamak tenkit edilmesi gereken bir tavidir. Yazar tarafından kendinden menkul bir kerametle doktora tezinin 751. sayfasında bilinmeyen(!) Bâkî'ye ait gösterilen şiir, aynı doktora tezinin sadece altı sayfa sonrasında 757-758. sayfalarında yine yazar tarafından 16. yüzyıl şairi Bâkî'ye ait gösterilmiştir.⁷ Aynı şiir, aynı çalışmada nasıl olur da bir sayfada bilinmeyen ve hatta mecmua derleyen(!) Bâkî'ye ait iken başka bir sayfada “sultânu’ş-şu‘arâ” Bâkî'ye ait olabilir? Bunun sebebi açık bir şekilde görülen “özensiz” veya “disiplinsiz” araştırmadır.⁸ Yazar iyi niyetli olsa bile dikkatsizliği

⁷ Yazar, doktora tezinde “mecmuanın mürettibi” başlığı altında bu şiirde geçen bir mısrayı esas alarak mecmuanın mürettibinin isminin Bâkî olabileceğini söylemiştir.

⁸ “Özensiz araştırmaların azaltılabilmesi bakımından üniversitelerde ve araştırma merkezlerinde, danışman-öğrenci ilişkilerinin sağlıklı ve verimli bir çerçevede yürütülmesi gerekir. Danışman öğretim üyelerinin, öğrenciyi yönlendirmeye ve bilgilendirmeye yeterince zaman ayırmamaları veya araştırma görevlisi olan öğrencilere bilimsel çalışmalarını aksatacak düzeyde, yoğun bürokratik işler yüklemeleri etik dışıdır” (Boydak, 2011: 38).

nedeniyle çalışmasının herhangi bir yerinde hatalar yapabilmektedir (Boydak, 2011: 37). Bilimsel yaniltma, özensiz ve disiplinsiz araştırma akademik etiğe aykırı davranışlardır (Örnek Büken, 2006: 166). Akademik veya bilimsel etiğe uyulmadığında bilim insanından beklenen “bilimsel araştırma” layıkıyla yerine gelmemektedir. Eğer disiplin ve sistem kaybedilirse çalışma bütünlüğü kaybedilir, söylenen ve aktarılan birbiriyle çelişir. Söz konusu doktora tezinde ve makalede tam da Bâkî ekseninde bunlar görülmektedir. Yazarın aynı beyitleri 16. yüzyıl şairi Bâkî’ye ait gösterdiği kısmı doktora tezinden olduğu gibi aktarıyoruz:

“Âyîne gibi sâf gerek safha-i sîne
Gün gibi ziyâ-güster olur rûy-ı zemîne

Âyîne gibi herkese yüz virmesün ol mâh
Bir bağı yanık âşıkın uğrar nefesine

Uşşâk idemez o kadd-i mevzûnu der-âgûş
Açılmayacak hayme gibi nice hazîne

*İnsâf budur kim çıkarup misk-i gazâli
İzün tozunu tolduralar nâfe-i Çîne*

Pürdür güher-i nazm ile mecmû‘a-i Bâkî
Deryâ dil-i dânadur ana sîne sefine”

Dikkatli okuyucu burada şiirlerin aynı olmasının yanı sıra iki şeyi daha fark edecektir:

1. Şiir bir yerde iki dördlük, diğer yerde beyitler hâlinde verilmiştir. Şiir, mecmuada hem 7b'nin der-kenarında hem de 537a'da yer almaktadır ve her iki varakta da beyitler hâlinde yazılmıştır. Der-kenarda "Bâkî" ve mecmua sonunda "Bâkî Efendi" başlığı altında verilen şiirde, başlıklar surhla vurgulanmıştır. Yani mecmuanın mürettibi veya musannifi bu şiirlerin "Bâkî" mahlaslı bir şaire ait olduğuna işaret etmektedir. Yazar ilkinde bu işareti dikkate almış ancak ikincisinde alma ihtiyacı hissetmemiştir. Mecmuada 7b'de Bâkî'ye ait olan ve yazar tarafından da mecmuadaki eksik dördüncü beyti *Divan*'dan alınıp tamamlanan (çalışmada ilgili beyit italik yazılmıştır) şiir, 537a'da anlaşılmayan bir şekilde bilinmeyen(!) Bâkî'ye dönüşmüştür. Şiiri dördlükler hâlinde aktaran yazar, şiirin tek kafiyeli yapısını dahi fark

edememiştir. Yazarın bu çelişkisi fark edilmeyince, Türkoloji bilinmeyen, bu arada bir de mecmua tertip eden Bâkî kazanmıştır.

2. Dikkatli okuyucunun burada iki şiir arasında fark edeceği başka bir yön de yazarın şiirin Bâkî'ye ait olduğunu bildiği aktarımda okuma hatası yapmaması, bilmediği aktarımda ise ciddi okuma hataları yapmasıdır.

Âyîne gibi sâf gerek safha-i sîne
Gün gibi ziyâ güster ola rûy-ı zemîne

Şiirin ilk beytinde doktora tezinde “göster” olarak okunan sözcük, makalede düzeltilmiştir. Ancak burada da bir hata yapılmış, Farsçada birleşik sıfat yapan “güster”, “ziyâ” sözcüğünden ayrı yazılmıştır. Doktora tezinde “rûyi zemîne” şeklinde yazılan ve Farsça bir tamlama olduğu fark edilmeyen kısım, makalede düzeltilmiştir.

Âyîne gibi herkese yüzü yermesün ol mâh
Bir bağı yanuk ‘âşıkun uğrar nefesine

Şiirin ikinci beytinde yazmada açık bir şekilde (يوز ويرمسون) “yüz virmesün” şeklinde yazılan deyim, yanlış okunmuştur. Beyitte “vir-” fiilinin başındaki “vâv” harfi “yüz” sözcüğüne ait zannedilmiştir. Burada anlamın dikkate alınmadığı ve yazarın Osmanlıca bilgisinde eksiklik olduğu görülmektedir. Osmanlı Türkçesinde belirtme hâli eki tek şekilli olup (ى) ile yazılır. Klasik şiir geleneğindeki yaygın kullanımlara da aşına olunmadığı görülmektedir. Mısra başındaki “âyîne” sözcüğü yazar için bu deyim ne olabileceği noktasında önemli bir göstergedir. Zira bu sözcüğün gelenekte “yüz vir-” deymi ile yaygın kullanımları vardır.

Uşşâk edemez ol kaddi mevzûnı der-âgûş
Açılmayacak zahme gibi nice hazîne

Şiirin üçüncü beytinde bariz üç hata vardır: İlk mısrada “kadd-i mevzûn” tamlaması fark edilmemiş ve izafet kesresi olması gereken yerde, belirtme hâli eki kullanılmıştır. Aynı sözcüğün “şeddeli” yazılmasıyla da vezin hatası ortaya çıkmıştır. Burada vezin zaruretiyle sözcüğün telaffuzunda değişiklik yapılmalı, tahfife yer verilmeliydi. Üçüncü hata, yazardan biraz uzaktır. Yazarın “zahme/a” olarak okuduğu sözcük, yazmada şiirin geçtiği iki yerde de (دخمه)

şeklinde yazılmıştır. Sözcük, beytin anlamına uygun düşmemektedir. Yazar, anlamlandıramadığı yahut okunuşundan emin olamadığı sözcüğün sonuna ayraç içinde soru işareti (?) koysaydı daha doğru bir uygulama yapacaktı.

Pürdür güher-i nazm ile mecmû'a-i Bâkî
Deryâ dil ü dâîadır ol sine-i sefine

Dördüncü beyitte de okuma hataları bulunmaktadır. İlk hata, şiir anlamdan bağımsız aktarılınca ortaya çıkmıştır. Şair, şiir defterinin şiir incisi ile dolu olduğunu söylemektedir. Şaire göre deniz, ârif/bilge gönüldür. Sine ise ona sefine (mecnua/gemi)'dir. Yazarın metin aktarımı, anlamı o kadar bozmaktadır ki dil içi çevirisi dahi yapılamamaktadır. Bâkî'nin beyitte tevriye/iham ekseninde çoklu okumalar yapmak ve anlam katmanları oluşturmak istediği fark edilebilseydi beyitte “sefine”nin mecnua ve derya ile olan münasebeti görülebilirdi. Ayrıca bu ilişkiye “dil-i dâîa” da dâhil edilebilirdi. Şu hâlde “sefine” sözcüğünün ikinci hecesinin kısa ünlülü yazılması da bir hatadır. Beytin ikinci mısrası mecnuaya göre şöyle okunmalıydı: Deryâ dil-i dâîadır ol sine sefine. Yazar “dil” ve “dâîa” sözcüklerini atıf vâvıyla bağlamıştır. Ancak yazmada atıf vâvı yer almamaktadır. Yazar bunu ekleme ihtiyacı duyduysa metne yaptığı müdahaleyi köşeli parantez içinde göstermeliydi. Yazar, “sine-i sefine” tamlamasını veznin gereği düşünmüş olmalıdır. Ancak bu hâliyle de mısradaki “ol” sözcüğünden kaynaklı vezin hatası vardır. Mısradaki vezin hatasına işaret edilseydi mecnua ve divan çalışmalarındaki yaygın uygulamaya göre hareket edilecekti.

Yazar, mecnuada iki defa geçen bu şiirin, ilkinde *Bâkî Divanı*'nda yer aldığını tespit etmiştir. Burada mecnuayı değil, yayımlanmış *Divan*'ı esas alırken Bâkî'ye ait başka şiirlerin aktarımında aynı tavrı sergilememiştir. Şiirin geçtiği her iki yerde de açık bir şekilde (دخمه) şeklinde yazılan sözcük, ilkinde *Divan*'a müracaat edildiği için “hayme” olarak yazılmış, ancak bir açıklama ile sözcüğün mecnuadaki hâli belirtilmemiştir. Yayımlanmış *Bâkî Divanı*'nda yer alan ancak mecnuada yer almayan üçüncü beyit, şiire dâhil edilmiş ve bu, ilgili beyit italik yapılarak gösterilmiştir. Ancak mecnuada yer almamasına rağmen şiirin makta beytinin ikinci mısrasında aynı düzenleme yapılmamıştır. Mecnuada yer almayan bu mısra *Divan*'dan metne dâhil edilmesine rağmen buna işaret edilmemiştir.

Yazarın sadece bir şiir üzerinde yaptığı hatalar, yer verdiği ikili uygulamalar ve metin neşrinin bazı genel kaidelerine riayet etmemesi çalışmada Bâkî

ekseninde başka hataların da olabileceğinin işaretidir. Bu noktada yazarın doktora tezine ve makalesine Bâkî'nin diğer şiirleri özelinde de bakmanın isabetli olacağını düşünüyoruz.

2. Mecmuada Bâkî'nin Şiir Sayısı

Yazar, hem tezinde hem de makalesinde mecmuada bulunan gazellerin sayısal dökümüne yer vermiştir. Bu tabloya göre Bâkî'nin 15 gazeli vardır. Oysa tezde toplam 17 gazel, 2 tahmisin Bâkî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Mecmuada Bâkî mahlasına yer verilen şiir sayısı 25'tir (Tezde 10, 50, 103, 220, 235, 353, 366, 367, 577, 603, 627, 629, 645, 646, 650, 690, 801, 878, 879, 881, 887, 899, 900, 965, 1181 numaralı şiirlerde Bâkî'nin mahlası geçmektedir.). Bu şiirlerden 24'ü Küçük (1994) neşrinde yer alırken “Gazel-i Bâkî çâr-ender-çâr” başlıklı bir gazel, yayımlanmış divanların hiçbirinde yer almamaktadır.⁹ Daha önce de vurguladığımız gibi çalışma bütünlüğünü kaybeden ve birbirini tutmayan çelişkili sonuçlara yer veren yazar, kendi bulduğu şiirlerin farkında değildir. Gerçekte ise mecmuada Bâkî'ye ait şiir sayısı daha fazladır. Mecmuadaki şiirlere dair yaptığımız taramada Bâkî'ye ait 3 şiirin tespit edilemediğini ve mecmuada söz konusu şiirlerin başka şairler adına kaydedildiğini gördük. Bâkî'ye ait olan 7 şiir ise yazar tarafından bulunamamıştır. Yazarın 16. yüzyıl şairi Bâkî'ye ait iken mecmuanın mürettibi(!) bilinmeyen bir Bâkî'ye ait gösterdiği 2 şiir vardır. Yani mecmuada Bâkî'ye ait şiir sayısı yazarın dediği gibi 15 değil, 31'dir.

3. Bâkî'ye Ait İken Başka Şairler Adına Kaydedilmiş Şiirler

Mecmualarda derleyenden kaynaklı hatalı kayıtlar ortaya çıkabilmektedir. Bunların başında bir şaire ait şiiri, başka birine ait göstermek gelmektedir. Bu mecmuada da derleyenden kaynaklı hatalı kayıtlar vardır. Mecmua üzerine çalışan araştırmacı, bu şiirlerin ilgili divanlardaki durumuna bakmayınca da derleyenin hatasını devam ettirmektedir. Yazarın Bâkî merkezinde bu şekilde tespit edemediği 3 şiir vardır.

Mecmuada 333b-334a'nın der-kenarında Bâkî'nin “Nedür bu handeler bu işveler bu nâz u istignâ / Nedür bu cilveler bu şîveler bu kâmet-i bâlâ (G. 6)”

⁹ Bu şiir Konya Mevlana Müzesi Yz. 2095, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 3005, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı 5214, Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 485, İBB Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_O0043, İBB Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_O0092 numaralı mecmualarda ve Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın şahsi kütüphanesinde bulunan 55 Numaralı bir cönkle Kastamonu'da özel bir kütüphanede yer alan KHK4141 numaralı cönkte Bâkî adına kayıtlıdır.

matlı gazeli yer almaktadır. Ancak şiir mecmuada Vehbî adına kayıtlıdır ve maktada da Vehbî'nin mahlası yer almaktadır:

Vefâ ummaz cefâdan yüz çevürmez Vehbî 'âşıkdur
Niyâz itmek bana cânâ yaraşur sana istignâ

Bu şiir Vehbî mahlasıyla maruf ve meşhur olan hem Seyyid Vehbî hem de Sünbül-zâde Vehbî'nin yayımlanmış divanlarında yok iken *Bâkî Divanı*'nda yer almaktadır. *Divan*'da beş beyit olan gazelin mecmuada yalnızca ikinci beytine yer verilmemiştir. *Divan*'dan farklı olarak mecmuada her beytin arasında "âh efendim" ifadesi tekrarlanmıştır. Şiirin bestelendiğini gösteren bu ifadeleri yazar, kâh bir mısranın sonuna kâh başka bir mısranın başına ekleyerek şiirdeki beyit bütünlüğünü ve vezni bozmuştur. Vehbî'ye ait gösterilen gazelde derleyen hata yapmıştır. Yazar ise hatayı devam ettirmiş, çalışmasında "Mecmuada Şiirleri Yer Alan Şairler" listesinde şiiri, Vehbî'ye ait göstermiş ancak şiirin Vehbî'nin yayımlanmış *Divan*'ındaki durumuna dair bir açıklama yapmamıştır.

Mecmuada 399a'da yer alan başlıksız bir şiir, maktasının mısra başında geçen "fahri" sözcüğünden hareketle yazar tarafından -haklı olarak- Fahrî mahlaslı bir şaire ait gösterilmiştir. Ancak şiir *Bâkî Divanı*'nda yer alan 90. gazeldir. Mecmuadaki şiir beş, *Divan*'daki altı beyittir. Şiirler arasında beyitlerin sırası ve ek-sözcük bakımından nüsha farklılıkları vardır. Mecmuayı derleyen bu konuda hata yapmış, yazar da mevcut Fahrîlerde şiirin durumuna bakmayınca mecmuadaki hatayı devam ettirmiştir. Yazar söz konusu şiirin aruz kalıbını yanlış bulmuştur. Aruzun "mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün" kalıbıyla yazılan şiir, "mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü feülün" olarak kaydedilmiştir. Şiirin aktarımında da ciddi okuma hataları vardır:¹⁰

Dil beste-i kemend-i ser-i zülf¹¹-i yârdur
Cân haste-i kirişme¹²-i çeşm¹³-i nigârdur

¹⁰ Metni verilen şiir, yazarın okuma hatalarından arındırılmıştır. Metnin çeviri yazıya aktarımında farklardan ilki bizim tercihimizi; ikincisi, yazarın okumasını/aktarımını göstermektedir. Makalede yazarın aktarımı "YÇ" (yazarın çalışması) kısaltması ile gösterilmiştir.

¹¹ zülf-i : zülf-ü YÇ

¹² kirişme-i : kirişme ve YÇ

¹³ çeşm-i : çeşm YÇ

Bir lahza içre gamzelerün âdem öldürür
Hûnî gözün [ki] âhû¹⁴-yı merdüm-şikârdur

Girdâb-ı gamda sarsar¹⁵-ı âhumla fülk-i dil¹⁶
Elbetde bir kenâra çıkar rûzgârdur

Dil çeşme-i belâgat ana lûledür kalem
Âb-ı zülâl şi'r¹⁷-i selâset-şi'ârdur

Fahrî sürûd¹⁸-ı bezm¹⁹-i tarab-hâne-i hayâl
Savt²⁰ u harîr²¹-i kilik-i bedâyi'-nigârdur

Mecmuada 382a'da bu gazelin matlası "beyt" başlığı altında verilmiştir. Yazar, yukarıdaki şiiri tespit edemediği gibi bu beytin de Bâkî'ye ait olduğunu tespit edememiştir. Her iki şiirin matla beyti aynı olmasına rağmen ikisi de birbirinden farklı aktarılmış, hatta ikinci aktarımda daha fazla okuma hatası yapılmıştır. Bunlara ek olarak şiirin kalıbı da yanlış bulunmuş, şiirdeki kafiye fark edilmediği için de ilk mısranın sonu hatalı okunmuştur:

Dil beste-i kemend-i ser-i zülf-i yârdur²²
Cân haste-i kirişme²³-i çeşm²⁴-i nigârdur

Mecmuada 380a'da "Sâdık" başlığı altında yer verilen tek beyitlik şiir, *Bâkî Divanı*'nda yer alan 106. gazelin matla beytidir:

Cânâne cefâ kılsa n'ola câna safâdur
Ağyâr elemin çekdüğümüz yâ ne belâdur

¹⁴ âhû-yı: âhûyi YÇ

¹⁵ sarsar-ı : sarsar YÇ

¹⁶ fülk-i dil: felek dil YÇ

¹⁷ şi'r-i : şi'ri YÇ

¹⁸ Mecmuada "sürûr" şeklinde yazılmış, yazar tarafından "server" olarak okunmuştur.

¹⁹ bezm-i : bezm YÇ

²⁰ savt u : savti YÇ

²¹ sarîr : harir YÇ

²² zülf-i yârdur : zülf-ü yâredir YÇ (Mecmuada "yâre" şeklinde yazılmıştır.)

²³ kirişme-i : ger şemme-i YÇ

²⁴ çeşm-i : çeşm YÇ

4. Bâkî'ye Ait İken Yazar Tarafından Tespit Edilemeyen Şiirler

Mecmuada başlık taşımadığı ve mahlas beyti olmadığı için bazı şiirlerin Bâkî'ye ait olduğu fark edilememiş ve bu şiirler çalışmaya olduğu gibi alınmıştır.

Mecmuada 67a'nın der-kenarında yer alan ve "kıt'a" başlığını taşıyan şiir, dörtlük olarak aktarılmıştır. Söz konusu şiir, Bâkî'nin *Divan*'ında yer alan 142. gazelinin birinci ve beşinci beytidir:

Hecr-i la'lünle dem-â-dem göz yaşı mey-gün olur
Dide dilden dil hadeng-i nâleden pür-hûn olur

Ehl-i 'aşkun nâlesin [ney] kâmetin çeng eyledün
Pâdişehsin itdiğün şimden girü kânûn olur

Mecmuada 421a-b'de yedi beyitlik, başlıksız bir gazel yer almaktadır. Kime ait olduğu tespit edilemeyen gazel, *Bâkî Divanı*'nda yer alan 380. gazeldir. Hem mecmuada hem de *Divan*'da altı beyit olan şiirde beyitlerin sırası aynıdır. Yalnızca mecmuada makta beytinde şairin mahlasının olduğu kısım yazılmamıştır. Şiir, Bâkî'nin Necâti Bey'in "Bir yüzi gül gonca-leb dildâr dirsene işte sen / Sen güle bülbül gibi kim zâr dirsene işte ben (G. 433/1)" matlalı gazeline naziresi olup meşhur ve maruf bir şiirdir:

Bir lebi²⁵ gonca yüzi gülzâr dirsene işte sen
Hâr-ı gamda 'andelîb²⁶-i zâr dirsene işte ben

Lebleri mül²⁷ saçları sünbül yanağı berg-i gül
Bir semen-ber²⁸ serv-i hoş-reftâr dirsene işte sen²⁹

Pâyine yüzler sürer her serv-i dil-cünun revân
Su gibi bir 'âşık-ı didâr dirsene işte ben

²⁵ lebi : lebi YÇ

²⁶ 'andelîb-i : 'andelîb YÇ

²⁷ mül : mil YÇ

²⁸ semen-ber : semenberi YÇ

²⁹ sen : ben YÇ

Zülf[i] sâhir turrası tarrâr³⁰ şûh-ı şivekâr
Çeşm[i] câdü gamzesi mekkâr dirsên işte sen³¹

Fürkatünde³² teşne-leb hâtır-perîşân haste-hâl
Künc-i gamda bi-kes ü bîmâr dirsên işte ben

Gözleri sabr [u] selâmet mülkini târâc ider
Bir amânsuz gamzesi Tâtâr dirsên işte sen

[Bâkiyâ] Ferhâd ile Mecnûn-ı şeydâdan bedel
‘Âşık-ı bî-sabr u dil kim³³ var dirsên işte ben

Bâki'ye ait olmasına rağmen başlık taşımadığı ve mahlas beyti olmadığı için tespit edilemeyen şiirlerden dolayı yazar mazur görülebilir. Ancak şiirde şairin mahlası var iken bu mahlas dikkate alınmayıp şiir hatalarıyla -ki bunların bir kısmı derleyeninin değil yazarın hatalarıdır- verilmesinin bir izahı yoktur. Mecmuada 402a'da yer alan dört beyitlik şiir, başlıksız bir şekilde yazılmıştır. Şiir yayımlanmış *Bâkî Divanı*'nda yer alan 140. gazelin 4, 5, 6 ve 7. beyitleridir. Şiir, mecmuada beyit esaslı yazılmasına rağmen yazar tarafından dörtlükler hâlinde -iki dörtlük olarak- aktarılmıştır. Yazar önce şiirin biçimini bozmuş; sonra da dış yapıya ait önemli bir unsur olan vezni (kalıbı) doğru tespit edememiştir. Şiirin "fe'ilâtün mef'âlün fe'ilün" olan kalıbı, "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" olarak bulunmuştur. Mecmuada şairin mahlası açık bir şekilde yer almasına rağmen şiir, Bâki'ye ait gösterilmemiştir. *Divan*'a da bakılmayınca şiirde çok ciddi okuma hataları yapılmıştır:

Tâbı³⁴ gitmez o zülf³⁵-i şeb-rengün
Oldı hem-sâye-i meh³⁶-i enver

³⁰ tarrâr : tarar YÇ

³¹ sen : ben YÇ

³² fürkatünde : firkatden YÇ

³³ - kim YÇ

³⁴ tâbı : Nâbî YÇ (Mecmuada açık bir şekilde "نابی" olarak yazılan sözcükte bir müstensih/mürettip hatası olduğu açıktır.)

³⁵ zülf-i zülfü YÇ (Mecmuada sözcük "زلف" olarak yazılmıştır. Yazar burada metin tenkidinde bulunmuş, "ü" ünlüsünü kendisi dâhil etmiştir.)

³⁶ meh-i : meh YÇ

Gice sâkî delîl-i râh oldı
Âl fânûs elindeki sâgar

Bâkıyâ³⁷ hem-dem ü hevâdârun
Câm-ı gül-reng ile³⁸ habâb yiter

Biri hûrşîd gibi rûşen-dil
Biri Nâhid gibi pâk-nazar

Yazarın tespit edemediği bazı şiirler mecmuada tek beyit hâlinindedir. Bunlardan Bâkî'ye ait olanların birçoğu mecmuada matla nazım şeklindeki şiirler gibi yazılmış olsa da gerçekte *Bâkî Divanı*'nda yer aldıkları gazellerin ilk beyitleridir. İnternet ortamında herhangi bir arama motorunda yapılacak basit bir taramada şiirlerin Bâkî'ye ait olduğu görülmektedir. Yazarın tespit edemediği şiirler şunlardır:

Mecmuada 382a'da yer alan "beyt" başlıklı şiir, *Bâkî Divanı*'nda yer alan 477. gazelin matla beytidir:

Gül gibi işret olmaz ise berg [ü] sâz³⁹ ile
Sünbül gibi geç[in]mek olur bir piyâz ile

Mecmuada 111b'de yer alan "beyt" başlıklı şiir, *Bâkî Divanı*'nda yer alan 421. gazelin 6. beytidir:

Bâtıl hemîşe bâtıl u bihûdedür velî
Müşkil budur ki sûret-i Hakdan zuhûr ide

Mecmuada 291a'da yer alan "beyt" başlıklı şiir, *Bâkî Divanı*'nda yer alan 542. gazelin matla beytidir:

Ey gönül eyyâm⁴⁰-ı devlet içre himmet kalmadı
Kimden umarsın kerem ehl⁴¹-i mürüvvet kalmadı

³⁷ Bâkıyâ : Bâkî'yâ YÇ (Mecmuada sözcük "باقیا" şeklinde yazılmıştır.)

³⁸ gül-reng ile : gülzerrinle YÇ (Sözcük, mecmuada "گل رنگه" şeklinde yazılmıştır. Sözcükte müstensih/mürettibin bir nokta hatası yaptığı anlaşılmaktadır.)

³⁹ berg ü sâz : berk-i sâz YÇ

⁴⁰ eyyâm-ı : eyyâmı YÇ

⁴¹ ehl-i : ehli YÇ

Mecmuada 377a'da "beyt" başlığı altında verilen şiir, aslında bir muamma olup *Bâkî Divanı*'nda matlalar başlığı altında yer alan 24. şiirdir. Şiir, *Divan*'da "Mu'ammâ be-ism-i Behmen" başlığıyla yer almaktadır:

Sahn-ı bâğun havzınun her cânibi serv-i sehî
Yâri girmiş suya sandum göricek⁴² 'aks-i mehi

5. Bâkî Ekseninde İstikrarsız Uygulamalar

Bilimsel bir çalışmada imlada ve uygulamada birlik, araştırmacının dikkati ve ciddiyeti noktasında önemli bir göstergedir. Akademik çalışmalarda beklenen ve arzulanan, akademik dil ve anlatımın yanı sıra çalışma boyunca standardı sağlamak, imla ve uygulamada istikrarı yakalamaktır. Yazar, çalışmasında bu standardı ve istikrarı sağlayamamıştır.

Yazar, bir şairin yayımlanmış/çalışılmış divanıyla mecmuadaki şiirleri karşılaştırırken mecmuada bulunmayan ancak divanda mevcut beyit veya beyitleri çalışmasına eklemiş, söz konusu beyitleri italik yaparak göstermiştir. Ancak Bâkî ekseninde bu uygulamada bir istikrar oluşturulamamıştır. Mecmuada 88b'de Bâkî'ye ait iki beyit "rubai" başlığı altında verilmiştir. Söz konusu beyitler *Divan*'da yer alan 459. gazelin ilk ve son beytidir. Yazar çalışmasına gazelin diğer beyitlerini *Divan*'dan eklemesine rağmen bunları vurgulamamıştır.

Mecmuada 295a'da "Bâkî" başlıklı bir gazel yer almaktadır. Yazar, Bâkî'nin yayımlanmış *Divan*'ına bakıp 3. beyitteki nüsha farkını dipnota taşımıştır. Mecmuada "gördüm ki" şeklinde yer alan kısım, *Divan*'da "girdükçe" olarak yer almaktadır. Yazar bu farkı dipnota taşıyarak aslında doğru bir uygulama yapmıştır. Ancak bu uygulamasını Bâkî'nin mecmuada yer alan diğer şiirleri için yapmamıştır:

Girdükçe harâb eyler mülk-i dil-i vîrânı
Dehrün bu cefâsından bir şâha şikâyet var (G. 171/5)

Gördüm ki harâb eyler gitdikce fenâ mülkin⁴³
Çarhın bu cefâsından bir şâha şikâyet var (Tez, 603)

⁴² Sözcük, mecmuada "görincek" şeklinde yazılmıştır. Bu şekilde vezne uymamaktadır.

⁴³ Sözcük, mecmuada "mülkini" şeklinde yazılmıştır. Bu şekilde vezne uymamaktadır.

Asıl eleştirilmesi gereken tavır, aynı beyitte dahi birliktelik sergilenememesidir. Söz konusu beyitte mecmuada yer alan “girdükce fenâ mülkini” ifadesi tercih edilirken *Divan*'daki “mülk-i dil-i vîrânî” farkı dipnotla vurgulanmamıştır. Burada anlama dayalı bir fark olması ve farkın yanlışlığı belki bu uygulamayı mazur gösterebilir. Ancak beytin ikinci mısrasının başındaki “dehrün/çarhın” farkı da dipnotta gösterilmemiştir. Bu fark aynı anlam doğrultusunda olduğu için mutlaka gösterilmelidir. Zira burada hem vezne hem de anlama uyan bir farklılık mevcuttur ve gösterilmemesi hatadır. Yazar mecmuada 332b'de yer alan, mecmua ve *Divan* arasındaki “ruhun/hatun” farkını vezne ve anlama uygun olduğu için dipnotta göstermiş, doğru bir tavır sergilemiştir. Her iki uygulamada ise bir standart sağlayamamıştır:

Levh-i hâtırda ruhun nakşını yazmak ‘amelüm
Künc-i halvetde senün fikr-i lebündür emelüm (Tez, 1033)

Yazar, mecmuada yer alan ve Bâkî'ye ait olduğunu tespit ettiği bir şiirin metnini verirken mecmuadaki ifade yanlış da olsa onu tercih etmiş, bazen *Divan*'daki farkı dipnotta göstermiştir. Yazar bu hususta da bir standart sağlayamamıştır. 410b-411a'da başlıksız bir gazel yer almaktadır. Şiirin maktasından hareketle gazelin Bâkî'ye ait olduğu tespit edilmiş ve *Divan*'a müracaat edilerek şiir karşılaştırılmıştır. Hatta mecmuada olmayıp *Divan*'da olan iki beyit, şiir metnine italik yapılarak dâhil edilmiştir. Ancak burada da şiire özgü bir uygulama vardır. Bâkî'ye ait diğer şiirlerde yanlış olmasına rağmen metne mecmuadaki ifadeyi alan yazar, bu şiirde *Divan*'daki ifadeyi metne dâhil etmiş, ancak buna herhangi bir açıklama veya dipnot düşerek işaret etmemiştir. Mecmuada “günde bünyâda” şeklinde yer alan ifade yerine Küçük (1994) neşrindeki “günbed-i minâda” ifadesi metne alınmıştır:

Hân mânî n'eylerüz bu günbed-i minâda biz
‘Âlemün sultânîyuz sırça sarâya mâliküz (Küçük, G. 191)

Yazarın yukarıdaki beyitte yer verdiği uygulama, “fark” metinde verilseydi doğru bir akademik tavır olarak kaydedilebilir, mecmuadaki yazma/okuma hatası devam ettirilmediği için yazar bu hususta takdir dahi edilebilirdi. Ancak yazar bunu sehven veya kasten gizleyerek Bâkî ekseninde çalışmasının sıhhatini düşürmüştür. Yazarın burada -bizce- doğru olan akademik tavır, şiir başlıksız olmasına rağmen makta beytinden hareketle Bâkî'ye ait olduğunu tespit etmesi ve yayımlanmış *Divan*'la karşılaştırmasıdır. Ancak yazar bu akademik tavrını Bâkî'nin başka bir gazelinde devam ettirememiş, bir

istikrarsız uygulamaya daha yer vermiştir. Bu istikrarsız uygulama yazarın ciddi okuma hataları barındıran bir metin aktarmasına neden olmuştur. Yazar aslında burada da başlıksız olan şiirin maktasından hareketle onun Bâkî'ye ait olduğunu tespit etmiş ve şiire “Bâkî” diye başlık atmıştır. Ancak mecmuadaki tüm yanlışlıklar olduğu gibi metne dâhil edilmiştir. Söz konusu şiir mecmuada 410b'de yer almaktadır. Yayınlanmış *Divan*'da ise şiir şu şekildedir:

Dergâh-ı Hakka derd ile 'âşık niyâzda
Bâtil tasavvur itmede zâhid⁴⁴ namâzda

'Uşşâkvâr⁴⁵ şevk ile huccâc raks ider
Âheng-i âh u nâlelerümden Hicâzda

'Aşkunla Zühre çarhda gerdûn⁴⁶ semâ'da
Hürşid ü mâh şevk ile sûz u güdâzda⁴⁷

Üftâdeler şikeste vü mecrûh u pâ-y-mâl⁴⁸
Hübân semend-i nâza⁴⁹ binüp⁵⁰ türktâzda⁵¹

Bâkî karîn-i fûrkatün olmak revâ mıdur
Akrân içinde böyle iken imtiyâzda (Küçük, G. 446)

Yazarın mecmuayı aktarırken yer verdiği uygulamalarda, birlikteliğin olmaması bilimsel bir çalışmanın istikrar ekseninde olması gereken sıhhatini düşürmüştür. Uygulamada bir standardın sağlanamaması “disiplinsiz” ve “özensiz” bir yaklaşım olduğu için bilim etiğine de aykırıdır. Bu, yazarın çalışmasındaki bütünlüğü kaybettiğinin başka bir göstergesidir.

6. Bâkî'ye Ait Şiirlerde Okuma Hataları

⁴⁴ zâhid : sūfi YÇ

⁴⁵ 'uşşâkvâr : 'uşşâkvârî YÇ

⁴⁶ gerdûn : gerden YÇ

⁴⁷ sûz u güdâzda : sūr-ı güzârda YÇ

⁴⁸ pâ-y-mâl : pâymân YÇ

⁴⁹ semend-i nâza : semend-i pâre YÇ

⁵⁰ binüp : yiyüp YÇ

⁵¹ türktâzda : terk ü târda YÇ

Yukarıdaki başlıklarda yer yer, yazarın okuma hatalarına farklı münasebetlerle değinilmişti. Burada okuma hatalarını müstakil bir şiir üzerinden somut kılmak için Küçük (1994) neşrinde yer alan ve Bâkî'nin mahlasının geçtiği bir gazel incelenecektir. Tezde 878 numaralı olan bu gazel, mecmuada 400b-401a'da yer almaktadır. Yazar, tezinde mahlas beytinden hareketle şiire "Bâkî" başlığını koymuştur. Ancak şiir için Küçük (1994) neşrine bakma ihtiyacı hissetmemiş ve şiirde metin bütünlüğünü bozan ciddi okuma hataları yapmıştır.⁵²

Sana teşbîh⁵³ itmek olmaz ey meh⁵⁴-i sâhib-cemâl
Âfitâba ger hilâl ebrû vü nâhîd⁵⁵ olsa hâl

Rûy u müy-⁵⁶ yâre benzer nesne dahı⁵⁷ görmedüm
Gerçi gördüm bî-vefâ dünyâda nice mâh u sâl

Dikkat itdüm şol kadar⁵⁸ vasf⁵⁹-1 miyânun kılmağa⁶⁰
Bulmadum ana münâsib hiç bir nâzük⁶¹ hayâl⁶²

Gördüm ol çeşm ü çerâğ⁶³-1 cânı şevkum var yine⁶⁴
Şem⁶⁵-i 'aşka yakmağa pervâne-âsâ perr⁶⁶ ü bâl

⁵² Metinde anlama etki etmeyen ancak imla bakımından hatalı bazı okumalar gösterilmemiştir: âfitâbe, vermek, etdim, çeşm u...

⁵³ teşbîh : teşbiye YÇ

⁵⁴ meh-i : meh YÇ

⁵⁵ Mecmuanın orijinalinde "رهيد" olarak yazılan kelimeyi yazar "Nâhîd" olarak Küçük neşrine münasip düşecek şekilde okumuştur. Hatta kelimenin ilk harfini Sabahattin Küçük gibi büyük yazmıştır. Yazarın diğer sözcükler için neden neşre müracaat etmediğinin ve bu kadar fazla okuma hatası yaptığının bir izahı olmalıdır.

⁵⁶ rûy u müy-1 : rûyi müyi YÇ. Metnin orijinalinde yazarın okumasını doğru kılacak şekilde belirtme hâli eki yer almamaktadır.

⁵⁷ dahı : dâhi YÇ

⁵⁸ kadar : kadr YÇ

⁵⁹ vasf-1 : vasfı YÇ

⁶⁰ kılmağa : kalmağa YÇ

⁶¹ nâzük : nâzın YÇ

⁶² hayâl : hayal YÇ

⁶³ çerâğ-1 : çerâğı YÇ

⁶⁴ var yine : varına YÇ

⁶⁵ şem'-i : şem'ı YÇ

⁶⁶ perr ü : per u YÇ

Bâkiyâ⁶⁷ ‘işrettedür⁶⁸ ‘aşkıyla yârün kâ’inât
Nukl⁶⁹ encüm mey⁷⁰ şafak sâkî felek sâgar⁷¹ hilâl (Küçük, G. 293)

Bu okuma hatalarında bilhassa tamlama hataları dikkati çekmektedir. Şiirde bazı ünlü uzunluklarının gösterimi gelişigüzedir. Mecmuanın hattına vakıf olunmadığı için bazı harflerin yazımı yanlış değerlendirilmiş ve hatalı okumalar yapılmıştır. Türkçe kelimelerin imlasında yanlışlar vardır. Bazı okuma hataları ise hem anlamı hem de vezni bozmuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bilimsel bir çalışma, bugünün bilim dünyasında yazan/yapan dışında farklı bilim insanları tarafından denetlenebilir ve yönlendirilebilir olduğu oranda değer kazanmaktadır. Bu yapılmadığında ise bilimsel çalışmada olması gereken disiplin, akademik dil ve anlatım, kanıtlanabilirlik ve sistematik bütünlük sağlanamamaktadır. Bu makalede bir şiir mecmuası üzerine hazırlanan doktora tezi ile bu tezden üretilen makale, Bâkî ekseninde değerlendirilmiş; çalışmada karşılaşılan eksiklikler ve hatalar gösterilmiştir. Hacimli bir çalışmada sistematik bütünlüğün kaybedildiği, özensiz ve disiplinsiz bir araştırmayla bilimsel bir yanıltmaya sebep olduğu ve bu sebeple de bilim etiğine uyulmadığı görülmüştür. Bu tavır, akademik etikte “özensiz” ve “disiplinsiz” araştırma olarak kabul edilmektedir.

Aynı şiir hakkında farklı bölümlerde birbiriyle çelişen bilgiler verilmiştir. Bu çelişkilerle de bilimsel çalışmadan beklenen “doğruluk” ve “güvenilirlik” ilkesi zedelenmiştir. Mecmuanın mürettibi veya musannifi yanlış tespit edilmiştir. Ayrıca Bâkî’ye ait şiir sayısı yanlış bulunmuş ve onun şiirleri başka şairlere ait gösterilmiştir. Arap harflerinden metin aktarımında da çok ciddi hatalar yapılmıştır. Bu hatalar, açık bir şekilde yazarın Osmanlıca bilgisinin eksikliğini göstermektedir. Bu, çeviri yazıya aktarılan bazı metinlerin dil içi çevirisini dahi imkânsız kılmıştır. Bazen vezin hatta kafiye dahi doğru bulunamamıştır. Uygulamalarda birlik yoktur. Bilginin sunuluşu ve değerlendirilişi ise gelişigüzedir.

⁶⁷ Bâkiyâ : Bâkî’yâ YÇ

⁶⁸ ‘işrettedür : işrettedir YÇ

⁶⁹ nukl : nakli YÇ

⁷⁰ mey : mey-i YÇ

⁷¹ sâgar : sağar YÇ

Ulusal Tez Merkezi hızla ve maalesef niteliksiz tezlerle dolmaktadır. Buna her geçen gün artan ve para karşılığında başkalarına yazdırılan tezler de dâhil edilince tezlerde hiçbir şekilde mazur görülemeyecek hatalar ortaya çıkmaktadır. Bu hatalara etik ihlalleri ve intihalleri eklemek dahi istemiyoruz. Hataların önünde tek engel olabilecek jüriler ise görevlerini yap(a)madıklarında bunların önü hiçbir surette alınamamaktadır. Bugünün araştırmacısı, yüksek lisans tezleri bir tarafa doktora tezlerini dahi kaynak olarak gösterirken temkinli olmak zorundadır. Akademik dünyada öğrenci merkezli düşen kalitenin önünde tek engel danışman ve tez savunma jürileridir.

İlim dünyasında jüriler arasında doğru bulmadığımız bir anlayış hızla yayılmaktadır. Artık bazı jüri üyeleri tezlerde yalnızca ön söz, giriş ve sonucu okumakta, tezlerin asıl kısımlarına hiç bakmamaktadır. Danışmanın baştan sona okumadığı, jürinin de “ne de olsa danışman okumuştur” diye şöyle bir bakıverdiği tezler artınca, bilimsel çalışmalardaki nitelik de gittikçe düşmüştür. Hiç olmazsa hakem ve jüriler bilimin itibarını kurtarmak için süreci kontrol etmelidir.

Alanda yeterli derecede bilimsel anlayış, disiplin ve bilgi al(a)mayan adaylar, tez yazan konumundan çıkmış, âdeta tüm yükü danışmanın üzerine yıkmışlardır. Danışman da -bazı durumlarda haklı olarak- yükü almak istemediğinde belli bir nitelikten yoksun çalışmaların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Bir mecmuanın çeviri yazıya aktarımında nasıl bu kadar çok hata yapıldığının ve bu hataların neden kaynaklandığının değerlendirmesini okuyuculara; sistematik bir bütünlük ve bilimsel bir standart sağlanamayan, sadece bir şair ekseninde akademik özenden uzak ve akademik etiğe aykırılıklar taşıyan, bu sebeple bilimsel çalışmanın en esaslı ilkesi olan güvenilirliği zedeleyen bir çalışmada bunların nasıl ortaya çıktığının izahını ve sebebini de yazarına bırakıyorum.

KAYNAKÇA

BOYDAK, Melih (2011). “Araştırma ve Yayın Etiği”, *Bilim Etiği*, (Ed: Nurhan Atasoy vd.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

İNCİ, Osman (2009). “Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıltmalar Yanıltmaları Önlemeye Yönelik Öneriler”, *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2009*, (Ed: Orhan Yılmaz), Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM, s.s. 69-90.

- KORTANTAMER, Tunca (1993). “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi Âmil Çelebioğlu Armağanı*, Sayı: 7, s.s. 337-365.
- KÖKSAL, M. Fatih (2020). “Bilim Dünyamızın Kanayan Yarasında Yeni İcatlar veya Adı Konulmamış Yayın Etiği İhlalleri”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1, s.s. 209-218.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yayınları.
- ÖRNEK BÜKEN; Nüket (2006). “Türkiye Örneğinde Akademik Dünya ve Akademik Etik”, *Hacettepe Tıp Dergisi*, Sayı: 37, s.s. 164-170.
- UÇAK, Nazan Özenç; BİRİNCİ, Hatice Gülşen (2008). “Bilimsel Etik ve İntihal”, *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt: 22, Sayı: 2, s.s. 187-204.
- TARLAN, Ali Nihat (1997). *Necati Beg Divanı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- UZBAY, Tayfun (2006). “Bilimsel Araştırma Etiği”, *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2006*, (Ed: Orhan Yılmaz), Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM, s.s. 19-26.
- YILMAZ, Kürşad (2012). “Editörden: Etik Dışı Davranışlar Olarak Haksız Yazarlık”, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1.
- YÖK (2012). *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Mevzuat/yuksekogretim-kurumlari-bilimsel-arastirma-ve-yayin-etigi-yonergesi.pdf> (E.T.: 26.09.2022).
- Mecmua-i Eş'âr*, İBB Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, No: K.000351.